

Kitâb-ı Ma'cûn Adlı Tıp Metninde Geçen Botanik ve Tıp Terimleri
Botanical and Medical Terms in The Medical Text Named Kitâb-ı Ma'cûn

Aslı AYTAÇ*

*Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi
e-mail*: aytac@baskent.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2075-3280>

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://doi.org/10.34083/akaded.635487>

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Aslı Aytaç, Başkent Üniversitesi,
Ankara/Türkiye

Geliş Tarihi/Received : 21.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 09.12.2019

Atıf/Citation

AYTAÇ, Aslı (2019). Kitâb-ı Ma'cûn Adlı
Tıp Metninde Geçen Botanik ve Tıp
Terimleri, *Akademik Dil ve Edebiyat
Dergisi*, 3 (4), 303-322.
DOI: 10.34083/akaded.635487

Öz

Diğer toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da tıp bilimi ile ilgili eserlerin tarihi oldukça eski zamanlara rastlamaktadır. Orta Asya Türklerinde hastalıkların çeşitli ilaç ve terkiplerle tedavi edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. İslamiyet öncesi tıbbını Uygur metinlerde görebilmekteyiz. İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmesiyle Eski Anadolu Türkçesi ile eserler oluşturulmaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nde telif ve tercüme edilen çeşitli konularda metinlerin önemli bir kısmı da tıp alanında oluşturulan eserlerdir. Bu eserler yardımıyla halk, günlük hayatta kullanabileceği tıbbî bilgilere sahip olmaktadır. İslamiyet'ten sonra XIII-XIV. yüzyıllardan itibaren meydana getirilmeye başlanan Türkçe telif ve tercüme tıp metinleri dönemlerinin diline işaret etmesi ve özelliklerini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. 'İlâc-nâme, cerrâh-nâme gibi isimlerle de anılan bu tür eserler hem halkın hastalıklarla baş edebilmeleri için gerekli halk hekimliği bilgilerini barındırmakta hem de kullanılan tıbbî terminolojiyle o dönemin dil özelliklerini ve kelime kadrosunu saptamada yol gösterici olmaktadır.

Bir dilin sözcük dağarcığını tam olarak ortaya koyabilmek için edebî metinlerin yanında çeşitli bilim dallarında meydana getirilmiş metinlerin içeriğinde bulunan terimler ve kavramlar da büyük yer tutmaktadır. Bu çalışmada, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1297/6 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Kitâb-ı Ma'cûn* adlı yazma eserin yazı çevrimi yapılarak eserde geçen botanik ve tıp terimleri, anlamlarıyla birlikte ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, tıp, ilaç, bitki, botanik, halk hekimliği.

Botanical and Medical Terms in the Medical Text Named Kitâb-ı Ma'cûn

Abstract

As in other societies, the history of the medical sciences is quite old in Turkish society. It is known that Central Asian Turks are trying to treat diseases with various drugs and preparations. We can see pre-Islamic medicine in Uygur texts. After the acceptance of Islam, the Turks came to Anatolia and settled the works of Old Anatolian Turkish. An important part of the texts on various subjects, which are copyrighted and translated in Old Anatolian Turkish, are works created in the field of medicine. With the help of these works, the public has medical knowledge that can be used in daily life. After Islam, Turkish copyrighted and translated medical texts, which began to be created from the 13th and 15th centuries, are important in terms of pointing to the language of their time and revealing their characteristics. These works, also known as ilâc-nâme and cerrâh-nâme, contain both the folk medicine knowledge necessary for the people to cope with the diseases, and guide the determination of the language features and vocabulary of the period with the medical terminology used.

In order to fully reveal the vocabulary of a language, besides the literary texts, the terms and concepts contained in the texts formed in various disciplines have a great place. In this study, the transcription of the manuscript named Kitâb-ı Ma'cûn, which is registered with the archive number of 37 Hk 1297/6 in Kastamonu Provincial Public Library, was made and the botanical and medical terms were tried to put forward with their meanings.

Keywords: *Old Anatolian Turkish, drug, disease, plant, folk medicine.*

Giriş

Türklerin sağlıkla ilgili meydana getirdiği çalışmalar çok eski zamanlara rastlamaktadır. İslamiyet'ten önceki Türk tıbbını, Uygur Türklerinden günümüze kadar ulaşabilmiş olan 45 metinde görebilmekteyiz. Bu metinler, içeriğinde bulundurduğu tıbbî ve botanik terminolojiyle gerek tıp, gerek farmakoloji gerekse dil alanlarında önemli bir yere sahiptirler (Bayat 2016: 246-247). Batıya doğru yaptıkları göçlerle gittikleri yere kültürlerini de taşıyan Türkler, Orta Asya'da edindikleri tıp bilgilerini Anadolu'da oluşturdukları eserlere de yansıtılmışlardır. Uygur metinleri, Divânu Lugati't-Türk ve Kutadgu Bilig'de görülen bazı temel tıp terimlerinin Anadolu'da meydana getirilen eserlerde benzer olduğu göze çarpmaktadır (Sertkaya 1997: 349; Önler 2006: 135-136).

Anadolu'da özellikle beylikler döneminde birçok eser telif ve tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır. Sayısal olarak bunların başında dini eserler gelmekte olup tıpla ilgili eserler de yazılmaya başlanmıştır. Bu konudaki eserlerin yazılış tarihi, dinî ve edebî türdeki eserlerle kıyaslandığında daha geç döneme rastlamaktadır (Bayat 2016: 280; Önler 1990: 1; Şahin 2005: 148).

Anadolu'da yazılmış bilinen en eski Türkçe tıp kitabı XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alındığı düşünülen çeviri niteliğindeki Hekim Bereket'in *Tuhfe-i Mübârizî* ¹adlı eseridir. Telif niteliğinde bilinen en eski eser ise 1389'da Geredeli İshak bin Murad tarafından yazılmış olan *Edviye-i Müfred*e'dir (Bayat 2016: 280-284).

“Cerrâh-nâme” ya da “ilâc-nâme” isimleriyle de anılan tıp metinlerinde, çeşitli hastalıkların tedavisi için çeşitli terkiplerden meydana gelen macunlar, merhemler ya da şerbetler konu edilmektedir. Bunlar, yapılış tarifinin yanı sıra genellikle kullanım tavsiyeleri ile birlikte verilmektedir. Çalışma konumuz olan metin Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1297/6 numarası 131b-137a aralığında *Kitâb-ı Ma'cûn* şeklinde kayıtlıdır. Nesih

¹ Eser üzerine doktora çalışması bulunan Doğuer, eserin yazılış tarihi olarak XIII. yüzyıl başları ve XIV. yüzyıl olmak üzere iki farklı görüşün bulunduğunu ve elde somut verilerin bulunmayışı sebebiyle yazılış tarihi konusunda kesin bir yargıya varılamayacağını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğuer Erdağı, Binnur (2013). *Tuhfe-i Mübârizî*. Ankara: TDK, s. 12.

hatla 13 satır olarak harekesiz yazılmış olan eserin kim tarafından yazıldığı, yazım yılı ya da istinsah tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Kitabın adı 131b'de *Hazâ Kitâbu Ma 'cûn* olarak belirtilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren metnin içeriğinde çeşitli hastalıkların giderilmesi konusunda tarifler verilmiştir. Metinde kullanılan tıbbî terimler, halk hekimliği ile ilgili kavramlar, hastalık ve bitki isimleri Türkçenin bu dönemi ile ilgili bilgi vermektedir. Konu ile ilgili olarak Öner'in sözleri bu tür metinlerin önemini vurgular niteliktedir:

“Eski Anadolu Türkçesi ürünleri üzerinde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu edebî metinlerden oluşmaktadır. O dönemde yazılmış birçok tıp metinleri üzerinde yapılmış çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Oysa bir dilin sözcük dağarcığını yapı ve işleyişini tam olarak belirleyebilmek için o dilin türlü bilim dalları karşısındaki durumunu da ortaya koymak gerekir. Bu açıdan Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış tıp kitapları büyük önem taşırlar.” (1990: 7)

Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan tıp metinlerinde belli bir anlatım şekli mevcuttur. Konu, belli söz öbekleri ve kalıplaşmış ifadelerle işlenir. Okurun anlamasını kolaylaştırabilmek adına metinler sanat kaygısından uzak, sade nesir üslubu özellikleriyle kaleme alınır. Dönemde meydana getirilen tıp kitaplarının bu ortak özellikleri, benzer diğer metinleri de aydınlatması bakımından önemli rol oynamaktadır. Çalışmamızın konusu olan eserin de sade ve yalın anlatımı Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış diğer tıp metinleriyle ortak cümle yapıları ve anlatım özellikleri ihtiva etmektedir.

Eserde ağırlıklı olarak eski tıp bilimi ve ya halk hekimliği alanında kullanılan bitki adları geçmektedir. Bunun yanında tıbbî terimler ve zooloji alanında terimler de bulunmaktadır. Kullanılan terimler Türkçe, Arapça, Farsça, Latince ve Yunanca kökenlidir. Bunların çoğunluğunu Arapça terimler oluşturmaktadır.

I. Eserin Yazı Çevrimi

Hazâ Kitâb-ı Ma 'cûn

1b Bâb: Şurb-ı haşhâş budur öksürüğe ziyâde mücerredür. Haşhâş kabı (15 dirhem)² haşhâş/ tohumı (10 dirhem) bunları cömlekte kıynadasın andan soñra şuyın/ süzesin şâf idesin ba' dehû yüz otuz bekmez yâhud 'asel/ kıatasın

² Parantez içerisinde gösterilen miktarlar, yazmada kelimenin altında belirtilmiştir.

bu suyla şerbet idesin kaynakadasın kayna' / yorırken yumurda kıtasın kefin almak için kefin alasin/ bir tarafa koyasın ziyâde eyü şarâb olur şöyle ma'lûm olına./ Bâb: Terki̇b-i ħabbü'l-ecel-i zaĥmet-i Firenk budur ki zıkr olunur/ günlük (20 dirhem) jıve (20 dirhem) slemen (1dirhem) nişâdur (2 dirhem) kükürd (2 dirhem) beljlec³ (2 dirhem) bu edviyyeleri⁴/ başka başka muĥkem dgb bir yire götürüb limon/ suyu ile karışdurub ħabb eyle gyet eyle Firenk zaĥmetine nâfi'dr. Bâb: Diger zaĥmet 'ilâc-ı Firenk budur ki/ zıkr olunur revġan-ı zeyt (200 dirhem) balmum[1] (50 dirhem) ferfiyn (30 dirhem) revġan-ı neft (40 dirhem) **2a** jıve bu edviyyeleri bir yire götürüb kıaynadıb bişre yaġ ide/ bir miķdârın ħavana kıoyub on dirhem jıveyi muĥkem ldrb/ bir yirde karışdurub ħâcet olduķda eñ yerlerine süre Firenk/ zaĥmetine ve yile ve sızıya olduġ yerde süre gyet eyle/ nâfi'dr. Ma'cn-ı terki̇b-i mâyâsıl kâd-i Hindj anzurt/ behmen-i beyâz cevz mâz zıkr olan edviyyeleri başka/ başka dgb cig⁵ bal ile bir yire muĥkem mahv eyleye ba'deh/ ma'cn idüb ac karnına yiyeler. Birin yatduġ vaktin/ ve bir řabâĥ isti'mâl ideler gyet eyle nâfi'dr. Bâb:/ Eczâ'-ı nř-dâr kıızıl gl topalak zerneb⁶ za'ferân besbâse/ dârĉini ħâķle-i kibâr ħâķle⁷-i řıġâr cevz-i bevvâ kıaranfıl/ maştakj sünbül-i Hindj mezkr eczâ dgb eleyeler/ ve emlec ezilmış ve hem yüz otuz mezkr eczâ' azaldub **2b** yumřaduķdan řoñra bişreler řol kıadar ki ĉ baĥřında bir baĥřı/ kıala řoñra ey muĥkem şoralar şekkerdr hem ĉ yüzü 'asel/ daĥi ĉ yüz emlec ile kıvâma getüreler getrildkden řoñra sâir eczâ' kıatalar. Bâb: şerbet iĉn eydr sinâmeki/ (20 dirhem) şekker (20 dirhem) zencebıl (5 dirhem) maştakj (5 dirhem) srincân⁸ (5 dirhem) mahmde (1 dirhem) bu cümle saĥķ idüb ħablar idüb vakt-i ħâcetde isti'mâl/ ideler buĉuķ miřķâl şerbet zerine. Bâb: Devâ-yı Efrenc/ gyetde nâfi'dr jıve (20 dirhem) günlük (15 dirhem) ĉrek otı (5 hem) slemen (3 hem) maştakj (5 hem)/ cemj' balġamdan olan emrâza gicige ve emrâz-ı muĥtelife/ nâfi'dr. Jıveyi⁹ slemene ldre bu eczâları muĥkem döge/ iki yumurda aġıla kıarışdura kıırķ dirhem buġday unıyla bu/ eczâları biri biriyle kıarışdurub bir miķdâr limon suyuyla/ muĥkem yoġurub ħablar ideler biri řabâĥ ve birisini aĥřâm **3a** yiyeler gyet nâfi'dr. Bâb:

³ beljlec: beljlek, nüshada.

⁴ edviyyeleri: evdiyyeleri, nüshada.

⁵ cig: ciġ, nüshada.

⁶ zerneb: zerneb, nüshada.

⁷ ħâķle: ħâķlene, nüshada.

⁸ srincân: srcân, nüshada.

⁹ jıveyi: jıve-i, nüshada.

Telyin için yabân reyhânı/ tâze iken sirke ile şalata gibi yiyeler ve kuru iken döğüb/ yemek üzerine büber yirine eküb yiyeler ve yâhud bal ile karşıdurub yiyeler isti' māl idenüñ için pāk idüb/ sürer ziyâde nâfi' dür. Bâb: Pırasayı¹⁰ döğüb kaynadub şuyın içeler bel şovukluğına ve kavuğında taş/ olana ve şu yolında zor görenlere ziyâde nâfi' dür. Bâb:/ Siñirlüce yaprağın uvağ doğrayub kaynadub arpa/ otıyla karşıdurub sızı yirine ıssıcak birle yağı gibi uralar ve kaynaduğı vaqt naşfi sirke ve naşfi/ şu ola ziyâde mücerrebdür. Bâb: Bel ağrısı için ve şuyı çoğ/ içenlere yabân kerevizi kaynadub şuyın içenler bel/ ağrısın ve şusızlığın gidere ve ma' şümlara kaynadub **3b** göbeline yağı gibi uralar ishâle nâfi' dür mücerrebdür. Bâb: Bevâşır/ için ve zıķ-i nefes için ve öksürük için siñirlüce/ otuñ tohumın döğüb bal ile karşıdurub yiyeler ziyâde/ mücerrebdür. Bâb: Bevâşır için pırasayı kaynadub şuyın şıķub/ şırlağan yağıyla karşıdurub/ bez üzerine koyub/ şüfresine yaķu ideler ziyâde mücerrebdür. Bâb: Püre yimesün/ için hemesine 'ahd idesin her gice üç kerre/ okuyasın du' â budur "*Bismillâhi ve billâhi demî fı demikum ve remâ yâ berâğise lâ ezķum ve lâ tüzünî*"¹¹. Bâb: İshâl için/ kan yürüdisine ekşi enâr kabı ve mâzû inen döğüb ğubâr/ idesin f'ammâ mâzû bir dirhem ziyâde ola andansoñra şarp/ sirke ile yoğurub noħûd miķdârı ħablar idüb evvel/ gicede beşer 'adedin ikinci gicede yidi dânesin ve üçüncü gicede **4a** on iki dânesin yiyeler şıĥĥat bula mücerrebdür. Temm-i temâm kel/ baş için çenâr-ı tek mâzû kızılboya ve çam şakızı/ ve kükürd bu mecmû' berâber ola cümle eczâ' miķdârı koyarak yağı/ ile merhem idesin üç gün süresin ğâyet mücerrebdür. Kel başa ot kefini alub tâze terâş idüb süreler/ ğâyet mücerrebdür. Ma' cün-ı bellüt-ı terkib-i Aķ Şemse'd-din: Çörek otı zencebîl karanfil dârçinî dâr-ı fülful/ soğan tohum-ı kebâbe za'ferân topalak hevc dirhem ħavlincân¹²/ maştakî cevz günlük bellüt unı kavrulmuş buğday/ unı revâķ bal. Bellüt[ı] döge eleye kavura şöyle ki ne/ göyüne ne çiğ ola unı daĥi levn tağayyür olunca kavura/ şöyleki ne göyüne ve ne çiğ ola kalan edviyyenüñ daĥi/ her birin döge eleye andan tarta balı kaynadub üç kez **4b** köpüğün ala az urıla añıl añıl kaynadub kıvâma getüre ammâ kıvâmın/ ħatı eleye ki ma' cün ħatı olmaya andan ildürüb biraz/ vaqt bulaya tâ ki ħarâret-i sûret gide edviyyenüñ kuvvetin/ şımaya andansoñra edviyyeleri balla karşıdura geregi gibi daĥi bir/ sırçalı kaba kıoya şaklaya vaqt vaqt mizâca göre isti' māl/ ide işitgil bu ma' cün ki yazduķ. Bâb: Şerîf ü mergübdur/ mücerreb ma' cündür bundan ğâfil olmayasız. Fâidesi budur ki/ bel ağrısına ve baş çiğzinmesine ve ħummâya kuvvet virmege/ baĥlulara ve sanculara ve yüregi buranlara ve

¹⁰ pırasayı: pırasa-i, nüshada.

¹¹ "Yemin olsun ki kanım kanınızdadır ben size eziyet etmedim. Ey pireler, siz de bana eziyet etmeyin, beni bırakın."

¹² ħavlincân: ħavlincân, nüshada.

selâsil-i bevl/ olanlara Aşk Şemse’ d-dîñ hazretlerinin mücerrebâtıdır ve hem çâşnî gâyet tatlıdır. Bâb: Sirkençübîn bezri terkîb[i] ‘asel yüz dirhem hall yüz dirhem kerefs tohm[1] beş dirhem râziyâne/ tohm[1] beş dirhem kaynada şülüş kalınca açıla üç kaşık aḥşâm 5a üç kaşık şabâḥ içe şafrâyı ve balgamı ḥarâretin ve ḥummâyı/ zâ’il ider inşâallâhu te’alâ. Bâb: Göz otın beyâz/ ider gözüñ her ‘illetine nâfi’dür seylin alur ve yaşın/ keser ve ḳurumasın ve tonuğın giderür mücerrebdür aḳ fülful/ dirhem ve dâr-ı fülful dirhem zencebîl dirhem ve zebedü’l-baḥr dirhem milḥ-i ebyeż dirhem iḳlimiyâü’l-fizza dirhem za’ferân dirhem/ ve niḻ-i Hindî dirhem ve nişâdur dirhem işbu zıkr olan/ terkîbleri dögeler eleyeler begâyet gubâr ola isti’mâl ideler/ ve illâ az ḳoyalar ziyâde olmaya ‘acâyib göreler mücerrebdür. Bâb:/ Ma‘cûn-ı tiryâk-ı erba’a dirler ağılu câneverler ısırdığına/ dürteler sancuya içürelər def’ ide merv çıntıyâne zerâvend/ defn tohm[1] onar dirhem dögeler iki bunlarca ḳıvâma gelmiş/ bala ḳaralar şerbet bir mişkaldür eger beş dirhem mümiyâ-ı 5b¹³ Hindî ḳatarlarsa daḫi yeg ola. Bâb: Ma‘cûn-ı bellût ḥâşşiyesi¹⁴/ oldur kim bel ağrısına ve baş ağrısına ve cimâ’a ḳuvvet/ virür. Bağlı kişiye ve sancuya ve yüregi oynayanlara ve selesü’l-bevle gâyet mücerrebdür. Çörek otı dirhem zencebîl (5) dirhem/ ḳaranfil (2) dirhem dârçini (2) dirhem fülful (3) dirhem za’ferân (2) dirhem/ tobalak (5) dirhem soğan tohm[1] (5) dirhem hevc tohm[1] (5) dirhem kebâbe/ (3) dirhem ḥavlıncân (3) dirhem maştakî (1) dirhem ḳavrulmuş unı/ (12) dirhem ve aḳ bal (6) dirhem. Bâb: Ma‘cûn-ı bellût-ı Aşk Şemse’ d-dîñ/ bellût unı dirhem ḳavrulmuş buğday unı dirhem zencebîl/ (10) dirhem ḳaranfil (5) hem dârçini (5) hem dâr-ı fülful (5) hem kebâbe (3) hem za’ferân/ (3) hem topalak (5) hem ḥavlıncân (1) hem maştakî (3) hem günlük (3) hem cevz/-i bevva (3) hem anışün (1) hem râziyâne tohm[1] (15) hem ‘üdü’l-ḳahr (5) hem egri/ kesdâne (1) hem ḥuşşeu’ş-şaleb (10) hem ḳâḳüle¹⁵-i kebîr (5) hem ḳâḳüle-i şağîr (5) hem 6a tohm-ı ısırgan dikenini hem çörek hem lisân-ı¹⁶ ‘aşâfir hem fetrâşâliyün¹⁷ hem ḥabbü’s-şanavber hem tohm-ı hevc turb tohm-ı şalgam/ tohm-ı beyân fülful-i esved fülful-i ebyeż sa’d günü ekşer/ Bâb: Bir kişi zıḳ-i nefes olsa ay yeñisinde sümükli böceğiniñ günde üç dânesin üç gün dögeler suyun/ şeker şerbetle içürelər ve beşer dâne daḫi ay eskisinde üç/ gün içe ve

¹³ Nüsha kenarında “Cevz dirhem günlük dirhem bellût unı dirhem” yazılıdır.

¹⁴ ḥâşşiyesi: ḥâşşiyesi, nüshada.

¹⁵ ḳâḳüle: ḳâḳûñ, nüshada.

¹⁶ lisân-ı: lisânî, nüshada.

¹⁷ fetrâşâliyün: fetrâlâşliyün, nüshada.

yidişer dâne daği girü ay yeñisinde içe/ mücerrebdür. Allâh emriyle eger bunuñla olmazsa anasınıñ efsânın/ içe ay yeñisinde bu daği mücerrebdür. Bâb: Bel ağrısı içün/ elli dirhem zencebîl ve beş dirhem kıranfil ve elli dirhem cevz-i bevva/ ve beş dirhem dârcini ve beş dirhem çörek otu/ ve beş dirhem za'ferân bu cümle edviyyeleri döğüb/ elekden geçürüb ve elli dirhem kıraca üzüm alub **6b** ve çekirdegin çıkarub havân içinde ol kıadar kıavrula¹⁸ gerek/ kim 'asel gibi ola andanşoñra edviyyelerle yogularar finduk/ miqdârı hıbbe ideler bir şabâh bir ahsâm isti'mâl ideler eyü/ ola inşâ'allâhu te'âlâ. Bâb: Terkiyb-i ma'cün-ı muqavvı/ budur fülful dirhem dârcin dirhem zencebîl dirhem/ ısırgan otu tohm[1] erkek sürhek finduk hem esrâr hem/ bu cümle eczâ' başka başka muhkem döğüb bir yire götürüb/ kıarışdurub her bir dirhem başka iki dirhem bal kıatub ma'cün-ı/ mukavvı bişirüb isti'mâl ideler inşâ'allâh gâyet eyle nâfi'dür. Bâb: Bâli Paşa hâzretlerinüñ nüshasıdır bevâşır içün/ lâzım olan edviyyeyi beyân ider. Sağız dirhem günlük/ dirhem zencebîl dirhem kıranfil dirhem cevz/ dirhem havvar-ı Hindî dirhem za'ferân dirhem ekber **7a** dirhem afyün 'asel-i şâfi dirhem misk çekirdek/ dirhem zıkr olan edviyyeleri 'ale'l-infirâd döğüb ince/ elekden geçüre ve balı kıaynadub kefin alalar andanşoñra/ afyün kıatub bir miqdâr daği kıaynadalar taşra çıkarub/ balı şovudalar andan şoñra ol edviyyeleri kıarışdurub/ balı kıatub ma'cün ideler ve gün aşırı bir miqdârı/ isti'mâl ideler ve muhâlif yemekden perhiz ideler/ aşıardan on aşı ve birinç aşın ve tavuk şür/bâsın yiye gâyrı nesne yemeye ve şu ile tahâret/ itmeye gâyet eyle perhiz ide/ bi'avni'llâh yigirmi yıllık/ bevâşırı gidere/ hâlâş ola.

II. Botanik Terimleri¹⁹

afyün: Ar. Haşhaşın sütünden elde edilen ve uyuşturuıcı etkisi olan madde.

anısün: Yun. Anason. Meyveleri koku verici ve gaz giderici olan otsu bir bitki.

anzurüt: Far. Sıcak memleketlerde yetişen bodur bir ağaç ve bu ağacın reçinesi. Yara tedavisinde kullanılır.

arpa otı: Bir tahıl çeşidi, burçak.

balmumu: Bal mumu.

¹⁸ kıavrula: kıavla, nüshada.

¹⁹ Sözlük için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Paçacıoğlu (2014); Baytop (2015); Johnson (1852); Yavuz(2015); İbn Baytar (2017).

- behmen-i beyâz:** Lat. Ak behmen. Ak kuduz otu, kavza denilen kökü turpa veya havuca benzeyen dikenli bitki. Zerdali kökü.
- belîlec:** Far. Belile otu.
- bellût:** Ar. Palamut. Meşe palamudu.
- besbâse:** Ar. Üzerlik tohumunun beyaz çeşidi. Küçük Hindistan cevizi.
- beyân:** Ar. Meyan. Tatlı kökleri tedavide kullanılan, mor çiçekli bir bitki.
- bezr:** Ar. Tohum, keten tohumu, tane.
- birinç:** Far. Pirinç.
- buğday:** Buğday.
- büber:** Yun. Biber.
- cevz:** Ar. Kışın yapraklarını döken ceviz ağacı ve onun meyvesi.
- cevz-i bevva:** Ar. Küçük Hindistan cevizi.
- çam şakızı:** Çam ağacından çıkarılan reçine.
- çekirdek:** Meyve tohumu.
- çenâr-ı tek:** Far. Sac ağacı, Hint çınarı.
- çınıtyâne:** Yun. Sarı çiçekli bir dağ bitkisi. Centiyane.
- çörek otu:** Mavi çiçekli otsu bir bitki.
- dâr-ı fülful:** Far. -Ar. Eskiden hekimlikte de kullanılan keskin lezzetli, karabibere benzer uzun taneli baharat. Uzun biber ağacının olmamış meyveleri.
- dârçinî/dârçin:** Far. Defnegiller familyasından yapraklarını dökmeyen bir ağaç türü.
- defn tohumu:** Yun. Kışın yaprağını dökmeyen, yaprakları güzel kokulu defne ağacı tohumu.
- ecel:** Far. Zehirli bir kök.
- egri kesdâne:** Lat. Havlican. Eskiden hekimlikte kullanılan zencefilgillerden, kokulu bir bitki.
- ekber:** Ar. Palmiye ağacından çıkan tatlı bir madde.

emlec: Ar. Amlac otu, helile meyvesi.

enār kabı: Far. Nar kabuğu.

erkek sürhek: Far. Erkek kızılıklık ağacı ve meyvesi.

esrār: Ar. Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyuşturucu etkileri olan bir madde.

ferfiyūn: Ar. Sütlegen otu ve bundan elde edilen tıbbî zamk.

fetrāsāliyūn: Yun. Yabani kereviz. Makedonya maydanozu.

fınduk: Far. Fındık. Palamutgillerden küçük bir ağaç türü ve meyvesi.

fūlfūl: Ar. Biber, kara biber.

fūlfūl-i ebyeż: Ar. Ak biber.

fūlfūl-i esved: Ar. Kara biber.

gūnlük: Sıgla ağacı. Çınar görünüşünde bir ağaç ve bundan elde edilen zamk.

göz otı: Ban otu. Yaprakları ağrı kesici olarak kullanılan zehirli bir bitki. Anzurut.

habbü'ş-şanavber: Ar. Fıstık. Köknar ağacı yemişi.

hall: Ar. Sirke.

haşhāş: Ar. Gelincikler familyasından olan zehirli bir bitki. Afyon.

haşhāş kabı: Haşhaş kabuğu.

haşhāş tohumı: Haşhaş tohumu.

havlincān: Far. Havlican. Zencefilgillerden, kokulu bir bitki. Eskiden hekimlikte kullanılırdı.

havvar-ı Hindî: Ar. Hint kavağı.

hevc: Far. Havuç.

huşşeü'ş-sa'leb: Ar. Tilkitaşağı denilen ot.

ısrıgan dikenî: Yakıcı otsu bir bitki. Isırğan otu.

kād-i Hindî: Far. Hindistan'dan getirilen kan tutucu özelliğe sahip, yaralara ve sünnet yerlerine konan bir bitki.

kākūle: Ar. Zencefilgiller familyasından bir bitki.

kākūle-i kebir/ kākūle-i kibār: Ar. Bir ilaç.

kākūle-i şağir/ kākūle-i şıgār: Ar. Küçük Hindistan cevizi.

karaca üzüm: Kara üzüm.

karanfıl: Far. Karanfılgiller familyasından otsu bir süs bitkisi.

kebâbe: Ar. Hint biberi, kuyruklu biber.

kerefs: Ar. Kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki. Kereviz.

kızılboya: Soluk sarı çiçekli bir bitki.

kızıl gül: Kırmızı Frenk gülü.

limon: Yun. Turunçgillerden bir ağaç ve meyvesi.

lisân-ı aşâfir: Ar. Kuşdili bitkisi. Soluk mavi renkli çiçekler açan ve yapraklarını dökmeyen bir bitki, biberiye.

mahmûde: Ar. Çiçekleri soluk sarı, kalın köklü sürünücü otsu bir bitki. Kökü ve kökünden elde edilen süt müşhil olarak kullanılır.

maştakî: Yun. Sakız, sakız ağacından elde edilen bir tür reçine.

mâzû: Far. Servigiller familyasından, kışın yapraklarını dökmeyen bodur bir ağaç türü ve onun meyvesi.

merv: Ar. Yabanî nane.

milh-i ebyez: Ar. Beyaz tuz.

mümiyâ-ı Hindî: Far. Mumya denilen bir tür ilaç.

nîl-i Hindî: Ar. Mavi su zambağı. Çivit otu.

nişâdur: Far. Nişadır, amonyak tuzu.

ot: İlaç, kokulu tohumlar, baharat, bitki.

pırasa: Yun. Zambakgiller familyasından bir bitki.

râziyâne: Far. Maydanogillerden, otsu bir bitki. Rezene.

saķız: Sakız, bitki usaresi, mastaki.

sinâmeki: Ar. Baklagillerden, sarı çiçekli, çalı görünüşlü, yaprağı müşhil olarak kullanılan bir bitki.

siñirlüce otu/yaprağı: Sinir otu, bağa yaprağı. Yaprakları yara iyileştirici, otsu bitkiler.

sirkencübîn: Far. Bal ve sirkeden yapılan müşhil. Bal, sirke ve suyun kaynatılmasıyla elde edilen sıvı.

şoğan: Soğan.

sūrincān: Far. Çiğdem. Sorıncan ağacı.

sūnbül-i Hindī: Far. Bir sümbül türü. Kedi otu.

şalgām: Far. Turpgillerden, yumrulu bir bitki.

şırlağan: Ar. Susam yağı.

toħm-ı hevc: Havuç tohumu.

toħm-ı kebābe: Ar. Hint biberi tohumu.

toħm-ı şalgām: Şalgam tohumu.

topalaķ: İncirop. Beyaz çiçekli, yumrulu, otsu bir bitki.

turb: Far. Turpgiller familyasından bir bitki. Siyah turp.

‘ūdū’l-ķahr: Ar. Pisik otu. Keskin kokulu, mor çiçekli bir bitki.

yabān kerevizi: Selam otu. Şifalı olması sebebiyle yetiştirilen pis kokulu bir bitki.

yabān reyħānı: Bir bitki adı. Bir çeşit fesleğen.

za‘ferān: Ar. Safran. Sonbaharda mor çiçekler açan yumrulu bir bitki.

zencebīl: Ar. Zencefil. Güzel kokulu bir bitki.

zerāvend: Far. Lohusa çiçeği. Yaprakları kalp, çiçekleri pipo şeklinde otsu bitkiler.

zereb: Ar. Turunç gibi güzel kokan bir ot.

III. Tıp Terimleri²⁰

ağulu cāneverler ısır-: Zehirli hayvanların ısırması, sokması.

bağlu: İktidarsız.

balgām: Ar. Vücutta var olan dört unsurdan biri.

baş ağrısı: Baş ağrısı.

baş çigzinmesi: Baş dönmesi.

bel ağrısı: Bel ağrısı.

bel şovukluğu: Bel soğukluğu.

²⁰ Sözlük için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Paçacıoğlu (2014); Dilçin (1983); Meninski (2000).

bevâsır: Ar. Kalın bağırsak veya rektum toplardamarının genişlemesi, iltihaplanması ve kanaması şeklinde görülen hastalık. Hemoroit.

eczâ': Ar. İlaç yapımında kullanılan maddeler.

edviyye: Ar. Devalar, ilaçlar.

efrenc: Ar. Cinsel ilişkiyle geçen bulaşıcı bir hastalık. Frengi.

eñ: eklem.

gicik: Kaşıntı. Bir tür uyuz hastalığı.

göz seyli: Gözün akması.

göz yaşı: Göz sulanması.

göz kurumasi: Göz kuruluğu.

göz tonuğı: Göz kararması, bulanması.

harâret: Ar. Vücut sıcaklığı.

humma: Ar. Hastalıkla gelen şiddetli ateş, nöbet.

ilâc: Ar. Bir hastalığı ya da bir yarayı yok etmek üzere vücuda alınan ya da sürülen madde, em.

illet: Ar. Hastalıklar.

ishâl: Ar. Dışarı atma, ishal.

isti mâl: Ar. İlaç kullanma.

kan yürü- : Bir organda aşırı kan birikmesi.

kavuşmada taş ol-: Mesanede taş bulunması.

kel baş: Far. Kellik hastalığı.

ma cûn: Ar. Hamur kıvamına getirilmiş ilaç.

ma cûn-ı mukavvi: Ar. Kuvvetlendirici macun.

mâyâsıl: Ar. Kaşınma, sulanma, kızarıklık gibi belirtiler gösteren, bulaşıcı olmayan yaygın deri hastalığı, egzama.

merhem: Ar. Deriye sürülen yağlı ilaç.

öksürük: Öksürük.

püre yimesi: Pire yemesi.

şafra: Ar. Öd, safra.

sancu: Ağrı, sızı. Plörezi, akciğer zarı iltihabı. Kolik.

selâsil-i bevl/selesü'l-bevl: Ar. İdrarın devamlı akıntısı, prostat.

sızı: Hafif, ince ağrı.

şüfre: Ar. Oturak yeri, anüs.

şu yolında zor gör-: İdrar yolunda sıkıntı çekmek.

şusuzlîğ: Susuzluk.

şuyı çok iç-: Suyu çok içmek.

yaqu: Tedavi maksadıyla macun şeklinde bez üzerine yayılarak vücutta ağrıyan yerin üzerine kapatılan eczalı parça.

yil: Yel. Romatizma ağrısı. Eski tıp anlayışında vücutta doğal olarak bulunduğu kabul edilen dört ana maddeden gazımsı bir oluşum, romatizmal ağrı.

yüregi bur-: Bağırsakta ishal sancısı meydana gelmek. Mide sancısı.

yüregi oyna-: Kalp çarpıntısı, nefes darlığı, hafakan.

zahmet-i Firenk: Ar. Firengi hastalığı.

zîk-i nefes: Ar. Nefes darlığı.

IV. Terkipler ve Terkiplerde Kullanılan Diğer Maddeler²¹

ağ bal: Beyaz bal.

‘asel: Ar. Bal.

‘asel-i şâfi: Ar. Saf bal.

bekmez: Pekmez.

cig bal: Ham bal.

iklimiyâü'l-fizza: Ar. Gümüş posası, talaşı. Göz hastalıklarının tedavisinde kullanılır.

jîve: Far. Civa.

ķavrulmuş buğday unı: Kavrulmuş buğday unu.

kükürd: Far. Sarı renkli bir kimyevî element.

misk: Ar. Ceylandan çıkarılan güzel kokulu bir madde.

²¹Sözlük için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Paçacıoğlu (2014); Baytop (2015); Johnson (1852); Yavuz(2015); İbn Baytar (2017); Dilçin (1983).

nûş-dârû: Far. Bazı hastalıkları için kullanılan macun, panzehir.

revāk: Ar. Petek bal.

revġan-ı zeyt: Far. Zeytinyağı.

revġan-ı neft: Far. Petrol yağı.

şarp sirke: Far. Keskin sirke.

sülemen: Kimyevî bir madde.

sümükli böcek: Sümüklüböcek.

şarâb: Ar. Şurup, şerbet.

şekker: Far. Tatlı madde, şeker.

şerbet: Ar. Bardakla müşhil olarak içilen ilaç.

şurb: Ar. Eczanelerde şekerle hazırlanan sıvı halinde ilaç.

telyîn: Ar. Yumuşatma, rahatlatma. Kabızlıktan kurtarma.

tiryāk: Ar. Macun, afyon, panzehir.

tiryāk-ı erba' a: Ar. Sara hastalığı ve baş ağrısı için kullanılan bir panzehir. Dört ottan oluşan macun.

yumurda: Yumurta.

yumurda ağı: Yumurtanın beyaz kısmı.

zebedü'l-baħr: Ar. Lüle taşı. Denizköpüğü. Mürekkkep balıklarından çıkarılan elips şeklinde, kalsiyumu zengin, topuk taşı.

Sonuç

İncelemiş olduğumuz yazarı belli olmayan *Kitâb-ı Ma'cûn* isimli eser, Türkçeye yazılmış ve Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren bir metindir. Tıbbî bilgiler ve çeşitli hastalıkları giderme metotları içermesinin yanında dönemin söz varlığını ortaya koyacak çok sayıda tıp, botanik ve farmakoloji terimi içermektedir. Hastalıkların tedavileri için çeşitli terkipler tarif edilmiş ve bunların hazırlanma şekilleri anlatılmıştır.

Kitâb-ı Ma'cûn'da; tıp ve botanik terimleri ile birlikte ilaç yapımında kullanılan diğer malzemeler de dahil edilerek toplam 166 terim tespit edilmiştir. Bunların 93 tanesi botanik ve 46 tanesi tıp terimidir. Terkiplerin

hazırlanmasında kullanılan diğer malzemelerin sayısı ise 27 tanedir. Kullanılan terimler Türkçe, Arapça, Farsça, Yunanca ve Latince kökenlidir. Yukarıda anlamı verilen tüm terimler göz önüne alındığında bunların 69'u Arapça (%41,5), 55'i (%33,1) Türkçe, 32'si (%19,2) Farsça, 8'i (%4,8) Yunanca, 2'si (%1,2) Latince kökenli terimlerdir.

Metin, içerdiği terim ve terminoloji ile birlikte dönemin dil özelliklerini ve kelime varlığını ortaya koyarken aynı zamanda halk hekimliği alanında da yararlı bilgiler içermektedir. Ek olarak, eserdeki macunların, karışımların ya da şerbetlerin, hazırlanış ve kullanım şeklinin anlatımı tıp ve halk hekimliği alanında bugün de kullanılabilecek bilgiler sunmaktadır.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

Far.: Farsça

Lat.: Latince

Yun.: Yunanca

Kaynakça

- Altındaş, Ayten (1988). “Divanu Lügati’t-Türk’teki Tıp Terimleri”. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S.2, İstanbul, 65-73.
- Alkayış, M. Fatih (2007). *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları*. Erciyes Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri.
- Arat, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III – İndeks*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Bayat, Ali Haydar (2016). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Bayat, Ali Haydar (2007). *Kemâliyye*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Bayat, Ali Haydar (2003). *Konularına Göre Divanu Lügati’t-Türk’teki Tıbbi Terminoloji*, Tıp Tarihi, İzmir: Sade Matbaa.
- Baytop, Turhan (2015). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Bekmez, Hasan (2009). *Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf (72b-151b) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Selçuk Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Bilgin, Arif (2006). “Osmanlı Dönemi’nde İlaç Yapımında Kullanılan Tıbbî Bitkiler”. *Osmanlılarda Sağlık I*. İstanbul: Biofarma Yay.
- Canpolat, Mustafa – Zafer Önler (2006). *Edviye-i Müfrede, Metin-Sözlük*. Ankara: TDK.
- Cavlazoğlu, Ahu (2009). *Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf (1a-72a) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Selçuk Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- Devellioğlu, Ferit (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK.

- Doğan, Ahmet Turan (2015). *Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet (İnceleme-Metin-Dizin)*. Cumhuriyet Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış doktora Tezi), Sivas.
- Doğan, Şaban (2009). "15. Yüzyıla Ait Bir Tıp Terimleri Sözlüğü: Terceme-i Akrabadin'in İstilah Lügati". *Turkish Studies*, Volume 4/4 Summer, 250-316.
- Doğuer Erdağı, Binnur (2013). *Tuhfe-i Mübârizi (Metin-Sözlük)*. Ankara: TDK.
- Doğuer Erdağı, Binnur (2001). "Anadolu'da Yazılmış İlk Türkçe Tıp Kitabı". *Türkbilig*, 2001/2, 46-54.
- Gümüşatam, Gürkan (2009). "15. yüzyıl Tıp Kitaplarından Tertib-i Mualece'nin Söz Varlığı, Dil ve Anlatım Özellikleri". *Turkish Studies*, Volume 4/8 Fall, 1374-1406.
- Gürlek, Mehmet (2011). "Anadolu'da Yazılmış İlk Türkçe Cerrahî Yazmalara Bir Örnek: Alâ'im-i Cerrâhin". *Turkish Studies*, Vol. 6/3 Summer, 1423-1434.
- İbn Baytar (2017). *Tercüme-i Müfredât-ı İbn Baytar*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yay.
- Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yay.
- Küçüker, Paki- Yasemin Yıldız (2018). "Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytar'daki (150b-295a) Bitki Adları Üzerine Bir İnceleme (II)". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 1, 109-137.
- Küçüker, Paki (2010). "Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 3/11 Spring, 401-415.
- Johnson, Francis (1852). *Dictionary Persian, Arabic And English*. London.
- Meninski, Franciscus a Mesgnien (2000). *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae-Arabicae-Persicae*. Hrz: Mehmet Ölmez, İstanbul: Simurg.
- Murad, Sibel (2009). *Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)*. Sakarya Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- Türkmen, Seyfullah (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri*. Kırıkkale Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale.

- Sertkaya (1997). "Uygur Tıp Metinlerine Toplu Bir Bakış". *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Eylül 1989)*, 349-359. Ankara: AKM Yay,
- Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beirut.
- Şahin, Hatice (2007). "Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri". *Turkish Studies*, Vol. 2/2 Spring, 570-602.
- Önler, Zafer (2015). "İshak Bin Murad ve "Edviye-i Müfred" Adlı Eseri". *Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 21-22 Ağustos 2015, Bolu.
- Önler, Zafer (2006). "Divanu Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig'de Tıp Terimleri". *Kebikeç*, S. 22, 135-150.
- Önler, Zafer (2004). *XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları*. İstanbul: Kebikeç.
- Önler, Zafer (1990). "XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri". *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Fahir İz Armağanı*, Vol. 14, 357.
- Önler, Zafer (1985). "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri". *Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten*, 87-130.
- Önler, Zafer (1981). *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehâb-ı Şifâ (İnceleme-Metin-Dizinler)*. Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Doktora Tezi), Elazığ.
- Paçacıoğlu, Burhan (2014). *İlaç ve Bitki Adları Sözlüğü*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- Redhouse. Sir James W. (1992). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Tietze, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, Österreichische Akademie der Wissenschaften*, İstanbul: Simurg.
- Tokaç, Mahmut (2006). "Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları". *Osmanlılarda Sağlık I*. İstanbul: Biofarma Yay.
- TTK (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TTK Yay.

- Yağmur, Ömer (2014). “Kitâb-ı ‘Îlâc-nâme (1556) Adlı Bir Kemâliyye Nüshası ve Eserin Dili Üzerine”. *Türkbilig*, S. 28, 35-75.
- Yavuz, Serdar (2015). “Eski Anadolu Türkçesi Söz Varlığına Katkı-Anonim Cerrâh-nâme Örneği”. *Turkish Studies*, Vol. 10/8 Spring, 2175-2204.
- Yelten, Muhammet (1993). *Şirvanlı Mahmud Kemâliyye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.